

Wstęp

Osoba nauczyciela pojawia się w życiu każdego człowieka i – co się z tym wiąże – także w jego świadomości, bardzo wcześnie. Już na etapie przedszkola (obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego obejmuje już dzieci pięcioletnie) młody człowiek styka się z osobą nauczyciela. Dziecko spotyka nauczyciela w szkole podstawowej, gimnazjalnej, ponadgimnazjalnej, czy w końcu na studiach wyższych. Obowiązek szkolny w Polsce dotyczy dzieci od 5. roku życia do ukończenia 18. roku życia i uzyskania pełnoletności. Z wiekiem dziecka obraz nauczyciela podlega przeobrażeniu. Spotyka się ono z różnymi nauczycielami, charakterami, sposobami prowadzenia zajęć; różny jest też poziom zainteresowania nauczyciela jego uczniami. Także z wiekiem młodego człowieka zmieniają się jego oczekiwania i wymagania względem nauczyciela. Wydaje się więc, że kwestia roli nauczyciela w dzisiejszym świecie nabiera znaczenia szczególnego, również ze względu na to, że razem ze światem zmienia się system edukacji, którego nauczyciel jest nieodłączną częścią.

We współczesnym świecie rośnie tempo życia, a młodzi ludzie mają problem z odnalezieniem się, określeniem swojego miejsca i roli w świecie (szczególnie gdy wchodzi się w etap samodzielności i dorosłości). Dzisiejszy świat wymusza na nauczycielach nieustanne doksztalcanie (studia podyplomowe, kursy, szkolenia), a wszystko to dla dobra dzieci i samorozwoju. Wydaje się, że nauczyciel powinien umieć myśleć twórczo, pomagać swoim uczniom w samodzielnym myśleniu (wyzwalać je), aktywizować ich, by sami podejmowali działania.

Dobry nauczyciel to taki, który posiada szerokie zainteresowania (niekoniecznie związane z jego zawodem), potrafi przekazać wiedzę w sposób interesujący dla uczniów, posiada wszechstronne umiejętności interpersonalne i potrafi (a może bardziej chce) znaleźć wspólny język ze swoimi podopiecznymi. Niewątpliwie dobrym nauczycielem jest ten, który swoich uczniów traktuje w sposób podmiotowy, partnerski i słucha ich uwag, przyjmuje ich krytykę. Nauczyciel ma być przewodnikiem i obrońcą swoich uczniów. Powinien zapewniać im poczucie bezpieczeństwa w szkole. Uczniowie powinni mieć świadomość, że zawsze mogą liczyć na swojego wychowawcę. Władza nauczyciela nad uczniami ukazuje się w takim jego działaniu, które ma na celu kształtowanie osobowości uczniów, wskazywanie pożądaných społecznie (i akceptowanych) zachowań. To nauczyciel, w dużej mierze, przygotowuje uczniów do życia w rodzinie i w społeczeństwie. Występuje w roli doradcy ucznia, pomocnika, obrońcy, czasem stając się dla uczniów wzorem do naśladowania, autorytetem czy też mentorem.

Nie ulega wątpliwości, że na nauczycielu spoczywa ogromna odpowiedzialność za powierzone jego opiece dzieci i ich rozwój. Z tego względu trudno uznać

za wystarczające stwierdzenie, że dobrym nauczycielem jest ten, który dobrze uczy i wychowuje. Dlatego należałoby odpowiedzieć na pytanie, *jaki powinien być współczesny nauczyciel?*, chociaż być może bardziej właściwe byłoby postawienie pytania w następujący sposób: *jakiego nauczyciela chcieliby uczniowie?*

Bycie nauczycielem to nie tylko obowiązek, pewna rola, dla niektórych zaszczyt czy powołanie, ale także wielka odpowiedzialność za innych, często bardzo młodych ludzi. **Wybrany temat** jest wyrazem niepokoju intelektualnego dotyczącego świadomości roli nauczyciela-wychowawcy u uczniów. Do podjęcia rozważań na temat świadomości roli nauczyciela u uczniów szczecińskich liceów ogólnokształcących skłoniło mnie podjęcie studiów pedagogicznych o specjalności opiekuńczo-wychowawczej, praca w charakterze wychowawcy, obserwacje poczynione podczas praktyk pedagogicznych w szkołach, chęć pogłębienia wiedzy oraz... ciekawość. Istotne było poznanie opinii uczniów, dotyczącej bardzo istotnej – z punktu widzenia pedagogicznego – kwestii/osoby, jaką jest wychowawca klasy.

Prezentowana książka jest próbą odpowiedzi na pytanie: *Czy nauczyciel to na pewno tylko osoba, której obowiązkiem jest kształcenie i wychowanie uczniów?* oraz *Jaka jest świadomość roli nauczyciela-wychowawcy uczniów szczecińskich liceów ogólnokształcących?* **Głównym problemem** badawczym jest zbadanie, jaka jest świadomość roli nauczyciela u uczniów liceów ogólnokształcących w Szczecinie. Dla celów badawczych postanowiono poznać obowiązki nauczyciela, które wynikają z przepisów obowiązującego prawa (Karta nauczyciela, ustawa o systemie oświaty). Ponadto przeprowadzono kwerendę zakresów obowiązków nauczyciela-wychowawcy, które – jako załącznik do umowy o pracę – objęte są tajemnicą. Załączone zatem w zakresy obowiązków nauczyciela-wychowawcy zostały zaczerpnięte z Internetu, gdyż nie ma możliwości ich udostępnienia przez dyrektorów szkół. Kolejnym etapem była wizyta w V Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Asnyka w Szczecinie celem przeprowadzenia luźnej rozmowy z uczniami i nauczycielami, by dowiedzieć się, jak każda z tych grup widzi rolę nauczyciela, jak widzą siebie nawzajem i w końcu – jak widzą samych siebie. Ostatnią fazą opracowania tematu było przeprowadzenie szczegółowej ankiety, która została zaadresowana do uczniów klas trzecich szczecińskich liceów ogólnokształcących. Kwestionariusz ankiety składał się z dwudziestu czterech pytań (otwartych, zamkniętych, półotwartych), a udzielone przez uczniów odpowiedzi pomogły określić zarówno poziom świadomości poszczególnych działań nauczyciela-wychowawcy, jak i stosunek uczniów do problemu roli nauczyciela.

Przedstawiona publikacja ma **charakter teoretyczno-badawczy**. Składa się z pięciu rozdziałów: trzech o charakterze teoretycznym, jednym metodologicznym oraz jednym badawczym. W rozdziale pierwszym, który został zatytułowany *Świadomość – treść i zakres pojęcia*, w pierwszej części zostaną omówione i wyjaśnione filozoficzne sposoby rozumienia pojęcia świadomości. Podjęto próbę zrekonstruowania zmian, które dokonywały się w sposobie rozumienia *świadomości*. Za wła-

ściwy okres czasowy przyjęto okres narodzin nowożytnej filozofii. Z tego względu nie opisano kwestii świadomości u takich filozofów jak św. Augustyn, czy idąc jeszcze dalej – Sokratesa. W drugiej części rozdziału pierwszego przedstawione będą psychologiczne koncepcje świadomości. Zostaną zaprezentowane rysunki, które zostały opracowane na podstawie założeń koncepcji świadomościowych.

W rozdziale drugim, którego tytuł brzmi *Rola społeczna nauczyciela*, w oparciu o dzieło Benona Bromberka *Role społeczne nauczyciela* wyjaśnione będzie pojęcie roli społecznej nauczyciela oraz jego role pozaszkolne. Rozdział ten przyniesie odpowiedź na pytanie: *Jakie role w swoim życiu pełni nauczyciel?* W drugiej części rozdziału będzie wyjaśnione, kim jest nauczyciel-wychowawca, jakie pełni role w szkole. Przedstawione zostaną (wspomniane wyżej) zakresy obowiązków nauczycieli od szkoły podstawowej do szkoły średniej. Ich załączenie w niniejszej pracy służy ukazaniu zmienności (lub jej braku) w obowiązkach nauczycielskich na wszystkich poziomach edukacyjnych.

Trzeci rozdział, podobnie jak dwa poprzednie, składa się z dwóch podrozdziałów, i został zatytułowany *Postrzeganie roli nauczyciela przez uczniów i nauczycieli*. W rozdziale tym zostaną wskazane wymagania oraz oczekiwania, jakie przed nauczycielem-wychowawcą stawiają uczniowie. Nauczyciele odpowiedzą na pytanie, *czy wiedzą, czego oczekują od nich uczniowie*. Następnie nauczyciele zostaną zapytani o to, co sądzą o swoich uczniach, jakie mają o nich zdanie i co mogą na ich temat powiedzieć. Uczniowie zostaną zapytani o swoich nauczycieli, ich miejsce w procesie edukacyjnym, o rolę, jaką powinni odgrywać. Będą także odpowiadać na te same pytania co nauczyciele. Dzięki temu wywiadowi dowiemy się, jak obie grupy badanych widzą siebie nawzajem. Poruszona zostanie także kwestia nauczycielskiego autorytetu. Zaakcentowane zostanie również, w oparciu o książkę *Sztuka nauczania*. Szkoła Krzysztofa Konarzewskiego, kim nauczyciel być powinien we współczesnej szkole.

Metodologia badań własnych to czwarty rozdział, który w znacznej mierze zostanie opracowany na podstawie dokonań Tadeusza Pilcha i Teresy Bauman. Powołując się na tych dwoje twórców metodologii, wzięto pod uwagę to, że w każdej pracy należy dobrać odpowiednie techniki i narzędzia badawcze, odpowiednie metody pracy, które warunkują prawidłowe przeprowadzenie procesu badań. Metodologia autorstwa Pilcha i Bauman jest najbardziej przystępna i przyjazna czytelnikowi. Drugim argumentem przemawiającym za wyborem właśnie tej metodologii jest to, że jest ona opracowana w bardzo rzetelny sposób i ciągle pozostaje aktualna w nieustannie zmieniającej się pedagogice. Ponadto w rozdziale tym przedstawione będą problemy badawcze: główne i szczegółowe, następnie zmienne, wskaźniki, metody, techniki oraz narzędzia badawcze. Ostatnią częścią rozdziału czwartego będzie opis środowiska badawczego.

Piąty rozdział nosi tytuł *Uczeniowska świadomość roli nauczyciela*. Będzie to rozdział badawczy, w którym zostanie podjęta próba analizy ilościowej i jakościowej

uzyskanych wyników badań oraz próba ich zinterpretowania. Badania ankietowe zostały przeprowadzone w styczniu i lutym 2012 r. w dwóch liceach ogólnokształcących na terenie Szczecina (V Liceum Ogólnokształcące im. Adama Asnyka oraz IV Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Prusa).